

ЎЗБЕКИСТОНДА АГРОКЛАСТЕРЛарНИНГ САНОАТ КОРХОНАЛАРИГА ЕР АЖРАТИШ МАСАЛАЛАРИ

Авезбаев Саъдулла,

“Тошент ирригация қишилоқ хўжалигини механизациялаши мухандислари институти”, Миллий тадқиқот унверситети “Ер ресурсларини бошқарни” кафедраси профессори,

Абдуқодирова Санобар Нуралиевна,

“Тошент ирригация қишилоқ хўжалигини механизациялаши мухандислари институти”, Миллий тадқиқот унверситети “Ер ресурсларини бошқарни” кафедраси ассистенти

sanobar.uz11@gmail.com +998943695551

Аннотация: Мақолада қишилоқ хўжалигининг рақобатбардошлигини оширишида Ўзбекистонда агрокластерларнинг саноат корхоналарига ер ажратишидаги хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиши зарурати, жумладан, Россия давлати тажрибасининг иқтисодий, ташкилий ва институционал жиҳатлари таҳлиллари асосида, Ўзбекистон шароитидан келиб чиққан ҳолда ер ажратиш тартиби келтирилган.

Калит сўзлар: қишилоқ хўжалиги, нокишилоқ хўжалиги корхоналари, саноат корхоналари, ҳудуд, агрокластер, ер ажратиш, лойиҳа, ресурс, ер тузии, инфратузилма..

Ер халқ хўжалигининг барча тармоқларини жойлаштириш ва уларнинг фаолият кўрсатишлари учун зарур тармоқлараро ресурс ҳисобланади. Ерда саноат корхоналари, энергетика обьектлари, автомобил ва темир йўллари, электр узатиш ва алоқа тармоқлари, кувур ўтказгичлар, аҳоли яшаш жойлари, мудофаа, маданият, соғлиқни сақлаш обьектлари қурилади. Шунинг учун, ҳар доим у ёки бу нокишилоқ хўжалик корхоналарига, ташкилотларига, муассасаларига ер участкаларини ажратиш зарурати келиб чиқаверади. Бунда бутун халқ хўжалиги бўйича оптимал натижаларга эришишга ҳаракат қилиш керак.

Бугунги кунда қишилоқ хўжалигидаги иш юритишнинг янгича шакли — кластер усули тобора оммалашмоқда. Айни шу йўсинда фаолият юритаётган субъектлар амалиётда қўллаётган янгиликлар, қўлга киритаётган ютуқлар таҳлили кластерлар соҳада туб ўзгаришлар ясад, уни сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқишига ишонч уйғотмоқда. Агрокластерни ҳудудини ташкил этиш ва ривожлантириш тамойиллари, шарт-шароитлари, босқичлари ва самараадорлигини аниқлаш борасида кенг қамровли назариясининг тўлиқ шаклланмаганлиги натижасида турлича ёндашувлар мавжудлигидан келиб чиққан ҳолда, бевосита агрокластер билан боғлиқ бўлган назарий қарашларни ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган аграр соҳадаги ислоҳотларни бочкичма-босқич амалга ошириш натижасида қишилоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларининг иқтисодий эркинликларини кенгайтириш ва йирик қишилоқ хўжалиги корхоналари

таркибий тузилмасини қайта ўзгартириш ҳамда уларнинг негизида агрокластерлар ҳудудини ташкил этиш, сугориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, мева-сабзавот маҳсулотларини сақлашнинг моддий техника базасини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги хом ашёсини қайта ишлашни чуқурлаштириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш ҳамда агрокластерлар тасарруфидаги ер участкалари майдонини мақбуллаштириш, уларнинг фаолиятини қўллаб-қувватлаш учун бугунги кун талабига жавоб бера оладиган замонавий хизмат кўрсатиш инфратузилмасини яратишидир.

Республикамиз ерларининг 57,3% қишлоқ хўжалик ерлари ташкил қилганлиги сабабли, бошқа тармоқ корхоналари, давлат ва жамоатчилик эҳтиёжлари учун ерлар кўп вазиятларда қишлоқ хўжалик ерлари ҳисобидан ажратилади. Бу ишлар Ўзбекистон республикасининг ер тўғрисидаги қонунларига, маҳсус қарор ва фармойишларига асосан олиб борилади. Ерлар қишлоқ хўжалик жамоа, ширкат корхоналарига эгалик қилиш хуқуқи билан берилса, бошқа тармоқ корхоналарига фақат фойдаланишга берилади. Шунинг учун ҳам, ерларни бошқа тармоқ корхоналарига олиб беришда янги ердан фойдаланиш хуқуқи юзага келади. Бу ишлар билан боғлиқ ер тузиш ишларини ўтказиш жараёнида нафақат хуқуқий, балки иқтисодий ва техник масалаларни ҳам, ер тузиш лойиҳасини ишлаш жараёнида ечиш талаб қилинади.

Ўзбекистоннинг ер қонунчилиги жуда қимматбаҳо (сугориладиган) ва унумдор ерларнинг қишлоқ хўжалигидан олинишига йўл қўймайди. Қишлоқ хўжалиги мақсадлари учун яроқли ерлар энг аввало қишлоқ хўжалигига ажратилади.

Ноқишлоқ хўжалик ердан фойдаланишларини ташкил этиш ер тузиш ишларининг қўйидаги тартибини тақазо этади:

- тайёргарлик ишлари;
- ваколатли орган томонидан ер участкасини бериш тўғрисидаги қарорнинг қабул қилиниши ва лойиҳавий хужжатларнинг тасдиқланиши;
- ер участкасини жойда ажратиш;
- ерга бўлган хукуқни тасдиқловчи хужжатни ва ер тузиш материалларини бериш.

Бу жараён ер участкасини ажратиш билан якунланганлиги сабабли, ер тузиш амалиётида кўпчилик ҳолларда «ноқишлоқ хўжалик ердан фойдаланишларини ташкил этиш» ўрнига «ер ажратиш» атамаси қўлланилади.

Россияда ҳам иқтисодиётни барча соҳаларида, шу жумладан агросаноат комплексида, кластерларни шакллантириш ва ривожлантириш бўйича 200 кўп лойиҳалар амалга оширилмоқда. Иқтисодий тараққиёт вазирлиги 2008 й қабул қилган «Худудий-саноат кластерларини ривожлантириш Концепцияси» уч блокдан иборат: кластерларнинг институционал тараққиётига ёрдам бериш; кластерда қатнашувчиларнинг рақобатбардошлигини кўтариш; кластерларнинг тараққиёт этиши учун кулай шароитлар яратиш.

Хозирги кунда Россия Федерациясининг Томск обlastидаги “Биокомплекс” кластерида (буғдойни янги хосилдор ва замбуруғ касалликларига чидамли юмшоқ ва ҳосилдор навлари яратилди, кейнчалик донни чукур қайта ишлаш, биотехнология, нефт кимё ишлаб чиқариш тармоқларини ичига олган “АгроПАРК”ни тузиш мўлжалланган), Тула обlastидаги “Балтика” кластери (илмий-тадқиқот станциясининг 672 тажриба-экспериментал майдончаларида сулини пиво пиширишга ярайдиган

(Россия ютуқлари реестрига киритилган) 17 навини етиштиришга эришишди, Кемерово обlastida “Калина Малина” агросаноат бренді (7та фирма-магазинлар ва 40та фермерлар билан бирга), Вологда обlastida “Биотехнология” кластери (ОАО “ФосАГРО” билан бирга) ва б. худудларда шу каби замонавий агрокластерларни барпо этиш жараёни анча жадаллашди. [1]

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили[2,3,4] шуни кўрсатадики, хорижий давлатларда кластерлар асосан хусусий сектор томонидан ташкил этилаётган бўлса Ўзбекистонда бошқа давлатлардан фарқли ўлароқ кластерларни шакллантиришнинг муҳим ҳусусиятлардан бири унда давлатнинг роли мавжудлигидир.

Агарокластернинг инфратузилмасига (1-расм) назар солсак, у географик ҳодиса сифатида жойлашуви, фазовий алокалари, худудий тизимлар ва комплексларнинг шаклланиши, фазовий тузилмалар, ҳудудий жараёнлар ва худудий бошқарув билан тавсифланади. Ўз навбатида, кластерлар экологик, ахборот ва институционал инфратузилманинг ривожланишини фаоллаштиришга ёрдам беради.

1 -расм Кластер инфратузилмасини қўллаб -кувватлашнинг структуравий ва функционал модели

Кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнларида фаолият юритаётган турли хўжалик юритиш субъектлари билан ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлаш ва ролини оширишнинг янги институционал муҳитини яратишида агрокластерларни ташкил этиш муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Бироқ агрокластерни ташкил этиш ва ривожлантириш тамойиллари, шарт-шароитлари, босқичлари ва самарадорлигини аниқлаш борасидаги кенг қамровли назариясининг тўлиқ шаклланмаганлиги натижасида турлича ёндашувлар мавжудлигидан келиб чиқкан ҳолда, бевосита агрокластер билан боғлиқ бўлган назарий қарашларни ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Кўпгина тармоқларда бизнес бошқаруви ва шахсий ижтимоий бошқарув мавжуд, бундан ташқари, "кимнингдир бир соҳадаги мавқеи кўпинча бошқа соҳадаги ўрнини белгилайди"[5]. С.В. Раевский бошқарув компаниясини кластер тузилмасидаги расмий

тузилмаларга, норасмий кенгашлар, бирлашмаларни норасмийларга рўйхатдан ўтказиши кўриб чиқади[6].

Тармоклар ўзига хос интеграция тузилмалари бўлиб, ўзига хос хусусиятларга эга. Қоида тариқасида, занжирлардаги уланишлар институционаллаштирилган, узоқ муддатли ва барқарор характерга эга, етарли зичликка эга, ўз-ўзини тиклаш ва кўпайишни кенгайтириш қобилиятига эга, бу бозорда интеграция ва кенгайиш кўламини оширади, бу эса бозорнинг тузилишини белгилайди. Г.Д. Боушнинг фикрига кўра кластерлар, маълум шароитларда катализаторлар каби иқтисодий муҳитда интеграция жараёнларини бошлиши ва ферментлар каби тармоқ табиатининг анча мураккаб ташкилий тузилмаларини синтезига ҳисса қўшиши мумкин[7]. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, хўжалик юритувчи субъектлар бирлашувининг бошқа шаклларига нисбатан кластерлар атроф-муҳит билан ўзаро алоқада фаолроқдир. Улар "ҳосилдорлик, самарадорлик, инновациялар, рақобатбардошлиқ каби ўз шартларини иқтисодий тизимларнинг юкори даражаларига ўтказиш қобилиятини" намойиш этадилар[8]. Бундан ташқари, Л.С. Марков ва М.А. Яғолницерлар, кластерларни ўз ичига олган мезоиқтисодий даражадаги иқтисодий тизимлар "ижтимоий-иқтисодий" функцияларини бажариши мумкин[9]. Яратилган ва амалга оширилаётган институционал меъёрлар, шунингдек, ушбу меъёрларни фирмалардан бошқа ижтимоий-иқтисодий тузилмаларга ўтказиши, шу билан бирга, институционал инфратузилма турини ривожлантиради.

Ж. Хамфри ва Х. Шмитс[10] кластер занжиридаги субъектлар ўртасидаги ўзаро таъсир турларини ажратиб кўрсатиб, тармоқ муносабатлари фирмаларга ахборот оқимлари асосида яқинроқ алоқаларни ривожлантиришга ёрдам беради, деган хulosага келди.

Агрокластернинг моҳияти А.А. Настин томонидан атрофлича асосланган. Жумладан, унинг таърифича, "агрокластер бир вақтда ва ўзаро ҳамкорликда ишлаб чиқариш вазифаларини ҳал қилиш ва атроф-муҳитни химоя қилишда бирлашиш мақсадида географик жиҳатдан бир жойда жойлашган, ўзаро бир-бирига боғлиқ ва бир-бирини тўлдирувчи, турли мулк эгалари – оиласиёй ферма, фермерларнинг кооператив корхоналари, ижтимоий ва илмий ташкилотлар, таълим муассасалари ва маслаҳат хизматларидан иборат бозор субъектлари тизими"[11] дан иборат.

Р.Р. Тоҳчуков эса, янада аниқроқ тарзда, "тадбиркорлик агрокластери – пировард натижаси синергетик самара олиш ҳисобланган ишлаб чиқаришнинг барча боскичлари – қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришдан тайёр маҳсулотни сотишгacha бўлган жараёнларни ягона тақрор ишлаб чиқариш тарзида мужассамлаштирган турли фаолият билан шуғулланувчи ташкилотларни бирлашуви"[12]дан иборат эканлиги сифатида таърифлайди. Шунингдек, Э.Галвес-Ногалес агрокластерни содда ҳолда ифодалаб, "маҳсулот ишлаб чиқарувчилар ва институтларнинг умумий манфаат олиш ва имкониятларни кашф этиш йўлида расмий ёки норасмий тарзда озиқовқат ва қишлоқ хўжалиги соҳаларида ўзаро боғланиши ва тармоқлараро алоқаларни ўрнатишидир" дея таъкидлайди[13]. Ушбу назарий таърифларни янада такомиллаштирган ва кенгайтирган ҳолда умумлаштириб, "агрокластер – қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнларини ягона занжирга бирлаштириш ва юқори технологик инновациялардан фойдаланиш билан бир қаторда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ички ва ташқи бозорда рақобатбардошлигини ошириш,

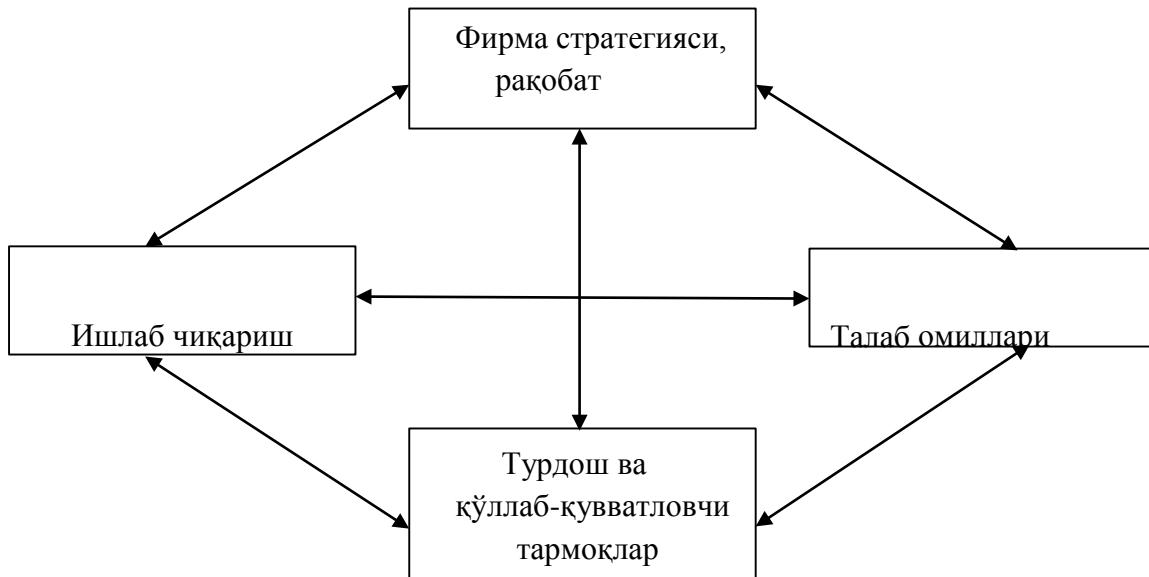

қишлоқ жойларда инфратузилма мажмунини шакллантириш ва ривожлантириш, қишлоқ аҳолисини иш билан бандлиги даражаси ва даромадларини ошириш ҳамда келажакда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сифати ва экологик мухитни яхшилашда фаолият юритадиган хўжалик юритиш субъектларидан таркиб топади”, деган хуносага келиш мумкин. Шу нуқтаи назардан ҳам, ривожланган мамлакатлар тажрибасининг ижобий натижаларига кўра, қишлоқ хўжалигининг рақобатбардош ривожланишининг самарали омилларидан бири агрокластерларни шакллантириш ва улар фаолиятини ривожлантириш ҳисобланади.

Агрокластерларни ташкил этиш ва қўллаб-қувватлашда давлат бевосита иштирок этиши мухим аҳамият касб этади. Хусусан, М.Портер томонидан асосланган агрокластер унинг тўртта рақобат устуворлиги: —ромб модели чўққилари – «Diamond» [14] орқали қўллаб-қувватланади.(2-расм) Яъни:

Агрокластерларнинг умумий хусусиятлари[15]

Кўрсаткичлар	Мазмуни
Ташкил этишдан мақсади	Инновация алоқаларини ривожлантириш, ихтисослашуви ва жойлашуви орқали бозор субъектларини бир-бирларига яқинлашишлари эвазига алоҳида тармоқлар ёки минтақаларнинг рақобатбардошлигини ошириш
Алоқаларнинг турлари ва хусусиятлари	Вазифалари, бозор, минтақавий ва тармоқлар ўртасида
Самарали тизимнинг шакилланиши (усуллари)	Бозор муносабатлари ва механизмлари таъсирида, давлат-хусусий корхоналар ҳамкорлигини мақсадли ташкил этиш, агрохолдинглар ва қўшма корхоналар ҳамда алоҳида иқтисодий ҳудудлар тузиш
Иқтисодий асоси	Инновацион ишлаб чиқариш, технопарклар, ягона технологик жараёнларга эга бўлган ишлаб чиқариш ва тармоқлар
Институционал хусусиятлари	Давлат стратегияси обьекти, шу жумладан, инновация соҳасида
Ташкил этиш ва бошқариш усуллари	Стратегик ва индикатив режалаштириш, мақсадли-дастурий ёндашув, лойиха усуллари
Назарий асослари	М.Портер рақобат назарияси, тизимли ёндашув асослари, —ўсиш доираси концепцияси ва бошқалар
Чегаралари	Белгиланган ҳудуди чегараланмаган, аналитик усуллар орқали аниқланади

3-расм.“Ромб модели чўққилари” («Diamond») [16]

Шунингдек, давлат томонидан —“кластер сиёсати” бевосита бир-бирига чамбарчас боғлиқ бўлган учта йўналишда яъни инновациялар учун тўсиқларни бартараф этиш, инсон капитали ва инфратузилмага инвестицияларни йўналтириш ва агрокластер иштирокчиларининг географик жиҳатдан тўпланишини қўллаб-кувватлаш орқали амалга оширилиши лозим.

Агрокластерлар ўз фаолиятида қуидаги хусусиятга асосланиши мумкин:

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича худудий ихтисослашув ва маҳаллийлаштириш;
- тармоқнинг хўжалик юритувчи субъектлари ўртасидаги ўзаро алоқалар;
- турли тармоқлар ўртасида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларидан тайёр маҳсулот ишлаб чиқарувчи технологик ўзаро алоқаларнинг шаклланганлиги.

Агрокластернинг маркази ўз атрофига стратегик ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилари (фермер ва дехқон хўжаликлари), турли хизмат кўрсатувчи инфратузилма ташкилотлари, илмий-тадқиқот муассасалари, маҳсулотларни сотиш ва реклама қилувчи маркетинг хизматини бирлаштирган қайта ишловчи корхоналар бўлиши мумкин (3-расм).

Ноқишлоқ хўжалик корхоналари, ташкилотлари ва муассасаларига ер ажратиш лойиҳасининг асосий қисмларини қўйидагилар ташкил қилади:

- ажратилаётган ернинг майдонини аниқлаш ва асослаш;
- ажратилаётган ер майдонини сўралаётган худудда жойлаштириш;
- хўжаликлардан олинаётган ернинг таркиби ва аҳамиятини аниқлаш, ерни олиш ва мўлжалланаётган корхонани қуришнинг салбий оқибатларини аниқлаш ҳамда уларни камайтириш ва тугатиш чораларини белгилаш;

- қишлоқ хўжалиги кўрадиган зарап миқдорини аниқлаш ва уларни қоплаш йўллари;
- хўжаликлар кўрадиган зарари миқдори ва турларини аниқлаш, уларни қоплаш йўллари;
- олинаётган ер майдонининг устки унумдор қатламини ажратиб олиш, сақлаш ва фойдаланиш учун техник шароитлар тайёрлаш;
- ерларни рекултиватсиялаш учун техник ва биологик шароит тайёрлаш;
- ердан фойдаланишнинг асосий шароитлари бўйича таклифлар тайёрлаш; мавжуд хўжаликларини ва уларнинг худудларини, ишлаб чиқаришни, ахоли тизимини қайта ташкил қилиш бўйича таклифлар тайёрлаш;
- хўжаликлардан олинаётган ерлар таркиби ва аҳамиятини аниқлаш.

Ерни олишнинг салбий оқибатларини аниқлаш билан бир қаторда уларни тугатиш тадбирлари ишлаб чиқилади ва олинаётган ерлар таркиби ҳамда аҳамияти «баҳоси» аниқланади.

Ноқишлоқ хўжалик корхоналарига, ташкилотларига ва муассасаларига ер ажратишида ер эгалариниг кўрадиган заараарини ҳисоблаш ва уларни қоплаш усуллари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 25 майдаги “Шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун ер участкаларини бериш тартибини такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги 146-сонли қарори[17] билан тасдиқланган Низом талаблари ҳамда, Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексига ва Фуқаролик кодексига мувофиқ ер участкалари эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларининг кўрган заарлари, шунингдек қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликлари миқдорини аниқлаш ва уларнинг ўрнини қоплаш тартибини белгилайди.

Доимий фойдаланиш учун ер беришда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчилиги миқдори қуйидаги формула бўйича аниқланади.

$$\text{Нк/хм} = [(Ссур. \times Ссур.) + (Слал. \times Слал.) + (Ссур. \times Сб.сур. \times 0,1) + \\ (Слал. \times Сб.лал. \times 0,1) + (Сп.я. \times Сп.я.)] \times Кжой \times Ки + СФ, \text{ бунда: (1)}$$

Нк/хм - қишлоқ хўжалиги экин майдонларини доимий фойдаланиш учун олиб қўйишида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчилиги, минг сўм;

Ссур. - суғориладиган қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг (суғориладиган бўз ерлар бундан мустасно) олиб қўйиладиган 1 гектари ўрнига teng қийматли янги ерларни суғориш ва ўзлаштириш қиймати Низомнинг 31-бандига мувофиқ қабул қилинади, минг сўм;

Слал. - олиб қўйиладиган 1 га лалми шудгор ва суғорилмайдиган кўп йиллик дарахтлар ўрнига teng қийматли янги ерларни суғориш ва ўзлаштириш қиймати Низомнинг 32-бандига мувофиқ қабул қилинади, минг сўм;

Сп.я. - олиб қўйиладиган 1 га пичанзор ва яловлар ўрнига teng қийматли янги ерларни суғориш ва ўзлаштириш қиймати Низомнинг 34-бандига мувофиқ қабул қилинади, минг сўм;

Ссур. - олиб қўйиладиган суғориладиган қишлоқ хўжалиги экинлари майдони (суғориладиган бўз ерлар бундан мустасно), га;

Слал. - олиб қўйиладиган лалми шудгор ва суғорилмайдиган кўп йиллик дарахтлар майдони, га;

С б. сүғ. - олиб қўйиладиган сугориладиган бўз ерлар майдони, га;

С б.лал. - олиб қўйиладиган лалми бўз ерлар майдони, га;

Сп.я. - олиб қўйиладиган пичанзорлар ва яйловлар майдони, га;

Кжой - олиб қўйиладиган ер участкасининг жойлашган жойини ҳисобга оладиган коеффитсиент низомнинг 36-бандига мувофиқ қабул қилинади;

Ки - ушбу низомнинг 48-бандига мувофиқ қабул қилинадиган қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликлари суммасини индексатсия қилиш кеффитсиенти;

СФ - охирги тўрт йилда олиб қўйилган ер участкасида олинадиган соф фойда суммаси, минг сўм.

Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган институционал ва таркибий ўзгаришлар натижасида шаклланган хўжалик юритиш субъектлари ҳамда тармоқда улар ўртасидаги хуқуқий, ташкилий ва иқтисодий муносабатларнинг мунтазам равишида такомиллаштириб борилишини тақозо этишдан келиб чиққан ҳолда агрокластерларни барпо этиш борасида янги йўналишни амалга ошириш бугунги кунда аграр сиёсатининг муҳим вазифаларидан бирига айланган.

Агрокластерни ташкил этишнинг муҳим жиҳати – унинг иштирокчиларининг биргаликда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини этиштириш – қайта ишлаш – сотиши – илмий – тадқиқотлар олиб бориш жараёнларини ўзида мужассамлаштирган ҳамкорликдаги лойиҳаларни амалиётда қўллаш орқали бир-бирларига бўлган ишончларини мустахкамлаш ҳисобланади.

Бугунги кунда худудларнинг кластер салоҳияти бўйича қилинган ҳисобкитоблар натижалари шуни кўрсатадики, Тошкент, Самарқанд, Фарғона, Андижон ва Наманган вилоятлари мева-сабзавот этиштириш бўйича юқори салоҳиятга эга. Бунда агрокластерларнинг асосий компонентлари сифатида мева-сабзавот этиштириш, қайта ишлаш учун саноат корхоналарига ер ажратиш ишлари олиб борилмоқда. Айниқса Тошкент вилоятида мева-сабзавотчилик агрокластерларини ташкил қилиш орқали ерлардан самарали фойдаланиш коэффициенти бошқа вилоятларга нисбатан анча юқори. Бунинг асосий сабаби, ушбу вилоят туманларида аҳоли нисбатан зич жойлашган, унумдор ер ва сув ресурслари етарли, меҳнат ресурслари кўп.

Умуман олганда, қишлоқ хўжалиги айланмасидан чиқиб кетган ерларни қайтаришда агрокластерларнинг роли каттадир, аммо бунинг учун ушбу агрокластерларни ердан фойланишни ташкил этиш бўйича масъулиятларини тубдан ошириш талаб этилади. Фикримизча агрокластерларни ташкил этишнинг хуқуқий жиҳатлари бўйича қатор муаммолар бугунги кунга қадар сақланиб қолмоқда. Хусусан:

- агрокластерларнинг хуқуқий мақоми ҳали-ҳануз белгиланмаган;
- агрокластерларни ташкил этиш бўйича ягона ёндашув мавжуд эмас;
- агрекластерлар билан давлат ўртасидаги муносабатлар қонуний тартибга солинмаган;
- агросаноат кластрларига ер участкаларини ажратиш ва ер участкаларига бўлган хуқуқий муносабатлар аниқ эмас;
- агрекластерлар ва уларнинг таркибидаги ёки ташқаридаги фермер хўжаликлари фаолиятига маъмурий аралашув тўлиқ чекланмаган ва ҳо.к.

Юқоридагилар сўзсиз агрокластерлар фаолиятига салбий таъсир кўрсатади. Кластер тизими аграр соҳани истиқболи эканлиги қайд қилинаётган экан, унинг хуқуқий асосини мукаммал пухта ишлаб чиқиш аниқ заруриятга айланмоқда. Демак

агрокластерлар түғрисида қонун ишлаб чиқилиши ва қабул қилиниши зарур. Бу конунда барча муносабатлар жумладан, уларга қонун асосида ажратилған ер майдонларига бўлган ҳуқуқий муносабатлар ҳам ўз ечимини топиши зарур. Дарҳақиқат, агрокластерлар фаолиятини юқоридаги каби қонун асосида ҳуқуқий тартибга солиш тадқиқ қилинаётган муаммони ижобий ҳал қилишда ҳам катта аҳамиятга эга бўлади.

Адабиётлар рўйхати

1. Центр кластерного развития Томской области // Режим доступа: <http://www.innoclusters.ru/glossarij>
2. М.А. Рахматов, Б.З. Зарипов. Кластер – интеграция, инновация ва иқтисодий ўсиш. Рисола. Т.: “Zamin Nashr”, 2018. 16-17 бетлар.
3. M.A. Rahmatov, F.X. Rakhimov, B.Z. Zaripov и др. Cotton-Textile Cluster as a Knowledge Base for Education, Science and Manufacturing Innovational Cooperation. International Journal of Agriculture and Forestry 2018, 8(3): 124-128 DOL:10.5923/j.ijaf.20180803.02.
4. Б.Ш. Усмонов, Ф.Х. Раҳимов. Интеграция, инновацион мұхитни шакллантириш ва иқтисодиётни кластерлаштиришга комплекс ёндашув. Иқтисодиёт ва таълим. Т.: ТДИУ, 2019., №4. 79-86 б.
5. Ерзекян, Б.А. Региональные кластеры как сетевые структуры: особенности формирования и перспективы развития / Б.А. Ерзекян, Е.В. Акинфеева // Микроэкономика. – 2009. - №3. – С. 161-174.
6. Раевский, С.В. Кластерная концепция организации структуры экономики регионов / С.В. Раевский, Ю.В. Винокуров // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. - №5. – С. 27.
7. Раевский, С.В. Кластерная концепция организации структуры экономики регионов / С.В. Раевский, Ю.В. Винокуров // Региональная экономика: теория и практика. – 2007. - №5. – С. 28.
8. Боуш, Г.Д. Новый взгляд на онтологию кластеров предприятий / Г.Д. Боуш // ЭНСР. – 2011. - №1. – С. 53.
9. Мезоэкономика переходного периода: Рынки, отрасли, предприятия. / под ред.Г.Б.Клейнера– М.: Наука, 2001. – С. 53.
10. Гаджиев, Ю.А. Новые формы территориальной организации производства и другие теории регионального экономического роста и развития / Ю.А. Гаджиев. - // Режим доступа:
11. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://koet.syktsu.ru/vestnik/2008/2008-3/3/3.htm>
12. Настин А.А. Сельскохозяйственный кластер Дании. // «Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий», 2011, №4. –С. 45.
13. Тохчуков Р.Р. Предпринимательский агропромышленный кластер: теоретические основы создания и функционирования в системе АПК. //

Современные научные исследования: электронный научный журнал, 19 апреля 2012 г., рубрика: "Экономика". <http://www.snivak.ru/> info@sni-vak.ru

14. Galvez-Nogales, Eva. Agro-based clusters indeveloping countries: staying competitive ina globalized economy. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Rome, 2010.
15. Портер М. Международная конкуренция / Пер. с англ. – М.: «Международные отношения», 1993. –с. 898.
16. Муродав Ч, Ҳасанов Ш, Муродова М. “Агрокластер: ташкил этишнинг назарий асослари” Иқтисод ва молия №2, 2014.
17. Муродав Ч, Ҳасанов Ш, Муродова М. “Агрокластер: ташкил этишнинг назарий асослари” Иқтисод ва молия №2, 2014.
18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 25 майдаги “Шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун ер участкаларини бериш
19. Ibragimov, L. T., Raximov, U. A., Yarkulov, Z. R., & Ortikov, J. U. (2022). Improvement of the State Water Cadastre’s Management System. INTERNATIONAL JOURNAL ON HUMAN COMPUTING STUDIES.
20. Ochilovich, J. D., Toshpulat o'g'li, I. L., & Sunnatillo o'g'li, H. S. (2021). Systematization and Accounting of Buildings and Structures. International Journal of Human Computing Studies, 3(1), 87-97.
21. Haydarovich, B. M., Lazizbek, I., Rakhmanovich, Y. Z., & Mashrab, P. (2023). Theoretical and Practical Issues of Water Cadastre Management. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(2), 293-298.
22. Khujayerovich, I. E. Monitoring of Water Resources and Creation of Cards on the Basis of Geographical Information Systems and Technologies. JournalNX, 4-8.
23. Haydarovich, B. M., Lazizbek, I., Rakhmanovich, Y. Z., & Abduazizovich, R. B. (2023). Description of Natural and Hydrographic Conditions of Kashkadarya Region. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education, 2(3), 26-31.
24. Ibragimov, L. T., Tojidinova, F. M., & Raximov, B. A. (2022). Introduction to GIS Application in the Land Cadastre. INTERNATIONAL JOURNAL ON HUMAN COMPUTING STUDIES, 4(12), 5-9.